

Ахметова Эльмира Калдыбековнаның
8D01110 – «Педагогика және психология» - мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін «Мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасының педагогикалық ынтымақтастығы» тақырыбына жазылған жұмысының
АНДАТПАСЫ

Жұмыстың жалпы сипаттамасы. Диссертациялық жұмыс «мектеп – отбасы» ынтымақтастығының педагогикалық әлеуетін толыққанды жүзеге асыру арқылы мектепте мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруді дамыту тиімділігін анықтауға бағытталған зерттеу болып табылады.

Зерттеудің өзектілігі. Қазақстан Республикасының бүгінгі білім беруді дамытудың маңызды тенденциясы әр бір баланың ақыл-ой қабілеттері мен мүмкіндіктерін және жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, ортаның, отбасының қатысуымен инклюзивті білім беруді ұйымдастыру және ілгерілендіру болып отыр.

Бүгінде, инклюзивті білім беруді дамытуда шешімін таппаған мәселелер өте көп. Дегенмен, Мектептегі білім беру жүйесіндегі балаға қатысты кез-келген мәселенің тиімді шешімі отбасымен ынтымақтастық құрудан басталады. Отбасы бала үшін ең жақын әлеуметтік орта, ол оқыту мен тәрбие жұмысындағы мектептің негізгі одақтасы.

Зерттеу мақсаты: мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда мектеп пен отбасы педагогикалық ынтымақтастығын теориялық негіздеу және құрылымдық-мазмұндық моделі мен әдістемесін әзірлеу, тәжірибелік тиімділігін дәлелдеу.

Зерттеудің міндеттері:

1. «Инклюзивті білім беру» және «инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасы ынтымақтастығы» ұғымдарының мәнін нақтылау және өзіндік анықтама беру;
2. Инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасы педагогикалық ынтымақтастығының әдіснамалық тұғырларын негіздеу;
3. Мектеп – отбасы ынтымақтастық жүйесінде инклюзивті білім берудің психологиялық-педагогикалық шарттарын анықтау;
4. Мектеп – отбасы ынтымақтастық жүйесінде инклюзивті білім берудің құрылымдық-мазмұндық моделін әзірлеу;
5. Мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасының педагогикалық ынтымақтастығының әдістемесін жасау және оның тиімділігін тәжірибелік – эксперименттік сынақтан өткізу.

Зерттеу әдістері.

1. *Теориялық әдістер:* зерттеу мәселесі бойынша философиялық, психологиялық, педагогикалық және әдістемелік зерттеулерді, ғылыми әдебиеттерді талдау; зерттеу тақырыбына қатысты диссертациялық жұмыстарды теориялық талдау, салыстыру, жинақтау; библиографиялық тізім дайындау, білім беру жүйелеріне қатысты стандарттар, білім беру

бағдарламалары, нормативтік құжаттар және педагогикалық озық тәжірибелерге талдаулар жасау, жинақтау, салыстыру, модельдеу әдістері.

2. *Эмпирикалық әдістер*: бақылау әдісі, әңгімелесу, сұхбат жүргізу, сауалнама, диагностикалау, педагогикалық зерттеу әдістері, сараптамалық бағалау әдістері қолданылды: Мектеп мұғалімдері мен ата-аналарға арналған авторлық сауалнамалар; «Педагог қызметіндегі қиындықтарды өзіндік талдау» сауалнамасы (Л.Н. Горбунова, И.П. Цвелюх); «Мұғалімдердің отбасымен қарым-қатынас құрудағы кәсіби шеберлігі мен біліктілігін бағалау» әдістемесі (В.Зверева); «Мектеп пен отбасы қарым-қатынасының диагностикасы» әдістемесі (Н.В. Калинина, Л.А. Лукьянова);

- зерттеу нәтижелерін сапалы талдау әдістері (оқушының әлеуметтік картасы, «Экокарта» әдістемесі (К. Atteneave, E. Hartman); «Даму бұзылыстары бар балаларды педагогикалық зерттеу әдістемесі» (С.Д. Забрамная).

- эксперимент нәтижелерін өңдеудің математикалық статистикалық әдісі: χ^2 (хи-квадрат) критерийі статистикалық өлшемі. Karl Pearson, 1900ж. (Грабар М.И., Краснянская К. А. «Педагогикалық зерттеулерде математикалық статистиканы қолдану. Параметрлік емес әдістер»).

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- «инклюзивті білім беру» ұғымы нақтыланды және «инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасы ынтымақтастығы» ұғымына авторлық анықтама берілді;

- эмпирикалық деректерді талдау және инклюзивті білім беруді дамытудағы мектеп пен отбасы ынтымақтастығының педагогикалық әлеуетін анықтауға негіз болған мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берудегі мектеп пен отбасының педагогикалық ынтымақтастығының әдіснамалық тұғырлары негізделді;

- «мектеп – отбасы» ынтымақтастық жүйесінде инклюзивті білім берудің психологиялық – педагогикалық шарттары анықталды және негізделді, оларды іске асыру ата-аналардың функционалдық сауаттылығын, мектеп педагогтарының инклюзивті білім берудегі мектеп – отбасы ынтымақтастық аспектісіндегі кәсіби құзыреттілігін дамытуда мектеп пен отбасы ынтымақтастығының мүмкіндіктерін кеңейтуге, ал соңында мүмкіндіктері шектеулі балаларға инклюзивті білім берудің тиімділігін арттыруға мүмкіндік берді;

- «мектеп – отбасы» ынтымақтастық жүйесінде инклюзивті білім берудің құрылымдық-мазмұндық моделі әзірленді, ол зерттелетін үдеріс компоненттерінің өзара байланысын тұтас бейнелейді;

- мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасының педагогикалық ынтымақтастығының жай-күйі мен динамикасын зерттеудің диагностикалық құралдары (психологиялық-педагогикалық диагностиканың өлшемдері, деңгейлері, әдістері мен әдістемелері) анықталды;

- инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасы педагогикалық ынтымақтастығының әдістемелік жүйесі жасалып, тиімділігі тәжірибелік - эксперименттік сынақтан өткізіліп, дәлелденді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы:

Жүргізілген зерттеулер мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берудегі мектеп пен отбасының педагогикалық ынтымақтастығының нақты жай-күйі мен динамикасы туралы теориялық және эксперименттік-тексерілген білімдердің елеулі алшақтығын көрсетеді. Мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасының педагогикалық ынтымақтастығының әдіснамалық тұғырлары мектепте мүмкіндіктері шектеулі балаларды интеграциялау модельдерін ілгерілету, осы үдеріске ата-аналардың белсенді қатысуын, сауатты құрылған отбасылық тәрбиені қолдау және мектеп педагогтарының қаралып отырған аспектідегі құзыреттілігін арттыруға негізделген мәселелерді зерттеуге ынталандырады. Мектеп пен отбасының инклюзивті білім берудегі өзара іс-қимылының әлеуетті мүмкіндіктерін зерттеу және талдау мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік интеграциялау жағдайында оқытуда осы маңызды әлеуметтік институттардың тиімді ынтымақтастығы туралы білімдерін кеңейтуге мүмкіндік береді. Мектеп-отбасы ынтымақтастығы жүйесіндегі инклюзивті білім беру процесін модельдеу мектеп пен отбасы серіктестігінің құрылымы мен мазмұны туралы білімді инклюзивті білім беру бағытында кеңейтті. Зерттеуде психологиялық-педагогикалық жағдай ретінде тұжырымдалған инклюзивті білім берудегі мектеп пен отбасының педагогикалық ынтымақтастығының жаңа мүмкіндіктері мектеп пен отбасының серіктестік әлеуеті туралы түсініктерді кеңейтеді, оны нығайту мен дамытудың басқа да жаңа тәсілдері мен шешімдерін іздестіру мен әзірлеуді жандандырады.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы:

Жүргізілген зерттеу мүмкіндіктері шектеулі балаларға инклюзивті білім берудегі мектеп пен отбасының педагогикалық ынтымақтастығын нығайтуға және жан-жақты дамытуға, оған мақсатты, жүйелі және ғылыми негізделген сипат беру арқылы қажеттілікті өзектендіреді. Зерттеу практикада ата-аналар мен мектеп педагогтарының өзара іс-қимылын жандандыру, ата-аналардың функционалдық сауаттылығын, отбасылық тәрбие әлеуетін және интеграциялық үлгілерді бірлесіп ілгерілету аспектісінде мұғалімдердің құзыреттілігін дамыту негізінде мүмкіндіктері шектеулі балаларға инклюзивті білім беру проблемаларын шешудің жаңа әдіснамалық және әдістемелік тәсілдерін практикада ілгерілетеді. «Мектеп – отбасы» ынтымақтастық жүйесінде әзірленген инклюзивті білім берудің құрылымдық-мазмұндық моделі мүмкіндігі шектеулі балаларға тиімді инклюзивті білім беруге бағытталған ата-аналар мен педагогтардың өзара іс-қимылының ғылыми негізделген жүйесін құру үшін пайдаланылуы мүмкін. «Мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасының педагогикалық ынтымақтастығы» атты оқу-әдістемелік семинар, мұғалімдер мен ата-аналарға арналған психологиялық-педагогикалық тренингтер, диагностикалық құралдар мектеп пен отбасының тиімді өзара іс-қимылын ұйымдастырудың практикалық құралы бола алады. Зерттеу нәтижелері, сондай-ақ білім берудің инклюзивті бағдарламаларын іске асыратын мектеп педагогтарының біліктілігін арттыру және қайта даярлау практикасында, педагогикалық

жоғары оқу орындарында инклюзивті білім беру пәндерінің оқу-әдістемелік кешендерін әзірлеуде пайдаланылуы мүмкін.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар:

1. «Инклюзивті білім беру» ұғымы нақтыланды, «инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасы ынтымақтастығы» ұғымына авторлық анықтама берілді:

«Инклюзивті білім беру – тең құқылы білім негізінде барлық балалардың сапалы білім алуын қамтамасыз ету, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларды ортаның, мектеп пен отбасының қолдауымен жалпы білім үдерісіне ендіру» - деп нақтыланды.

«Инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасы ынтымақтастығы – ерекше қажеттілігі бар балаларға білім беруде ата-аналарды мектеппен белсенді серіктестікке ынталандыру, мүмкіндігі шектеулі баланы оқытудың жоспарын бірге әзірлеп, нәтижесін бірлесіп бақылау және бағалауға негізделген мектеп пен отбасының сенімді одақтастығы» - деп анықтаймыз.

2. Мектеп пен отбасы ынтымақтастық жүйесінде МШБ-ға инклюзивті білім беруді жетілдіру және дамыту үшін *гуманистік, құндылықтық, тұлғалық, бағдарлылық, синергетикалық және жүйелік* әдіснамалық тұғырлар таңдалып, негізделді. Инклюзивті білім беруде *гуманистік тұғырдың* бағыты, балаларға, оның ішінде МШБ-ға эмпатиялық, толеранттық, мейірімділік, ашық қарым-қатынасты орнату, *құндылықтық тұғырдың* маңызы – инклюзивті оқытуды ұйымдастыруда әр бір жанға құндылық көзқарас таныту, *тұлғалық-әрекеттік тұғыр* инклюзивті білім беруді ұйымдастыруда тұлғаға бағытталған барлық принциптер, әдістер мен тәсілдердің сәтті жүзеге асуын қамтамасыз етеді. *Бағдарлылық тұғыр* - бұл жеке тұлғаны қалыптастыру үшін қолайлы жағдай жасау, ақыл-ой әрекетінің жоспарлы даму теориясына негіздеу. *Синергетикалық тұғыр* инклюзивті білім беруде бірлесіп әрекет етуді қамтиды және түзету-педагогикалық көмектің мүмкіндіктерін кеңейтеді. *Жүйелік тұғыр* - білім беру мен оқыту теориясының үйлесімді жүйесін дамытуға, оның барлық негізгі элементтерін (мақсаты, мазмұны, құралдары, әдістері) сипаттауға мүмкіндік береді.

3. *Мектеп – отбасы ынтымақтастық жүйесінде инклюзивті білім берудің психологиялық-педагогикалық шарттары:*

- инклюзивті білім беруде мектеп пен отбасы ынтымақтастығының мақсатты және жүйелі сипатта болуы.

- мұғалімнің инклюзивті білім беруде «мектеп – отбасы» ынтымақтастық бағытындағы кәсіби-педагогикалық күзиреттіліктерін дамыту.

- мектеп – отбасы ынтымақтастығын құруда отбасы ерекшеліктерін психологиялық-педагогикалық диагностикалау.

- ата-аналардың инклюзивті білім беру мәселесіндегі функционалды сауаттылығын қалыптастыру.

- ата-аналардың инклюзивті білім беруге оң қатынасы мен саналы қолдауын қамтамасыз ету.

- мектеп пен отбасының өзара әрекеттестігін серіктестік пен одақтастық қатынасында жүзеге асыру.

- мектеп пен отбасы МШБ-дың дамуындағы өзгерістерді бірлесіп бақылау және бағалау.

4. Мектеп – отбасы ынтымақтастық жүйесінде инклюзивті білім берудің құрылымдық-мазмұндық моделі әзірленді. Модельдің мақсаты – мектепте инклюзивті білім берудің тиімділігін арттыруда «мектеп-отбасы» ынтымақтастығының педагогикалық әлеуетін толыққанды жүзеге асыру. Инклюзивті білім беруді дамыту бағытындағы мектеп пен отбасы ынтымақтастығының мазмұны *танымдық-мазмұндық, мотивациялық, ұйымдастырушылық - іс-әрекеттік және нәтижелік-бағалаушы* компоненттерінен тұрады.

Танымдық-мазмұндық компонент - инклюзивті білім берудің мәнін, мазмұнын, тұжырымдамасын, қағидаларын айқындап, мектеп пен отбасы ынтымақтастықтығының мақсаты мен міндеттерін анықтайды. *Мотивациялық компонент* - инклюзивті білім беру субъектілерінің өзара серіктестікке қызығушылығы мен қажеттілігінің болуын қарастырады. *Ұйымдастырушылық – іс-әрекеттік компонент* - мектеп пен отбасы ынтымақтастық жүйесінде инклюзивті білім беру моделін тиімді жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. *Нәтижелі-бағалау компоненті* алынған нәтижелердің мақсатқа сәйкестігін көрсетеді.

5. Мектеп педагогтары мен ата-аналардың өзара іс-қимылын жандандырудың, ата-аналардың функционалдық сауаттылығын және отбасы әлеуетін, сондай-ақ инклюзивті білім беру аспектісінде мұғалімдердің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігін дамытудың жүйелі әдістемелік шешімдері мен құралдарын көрсететін мектеп пен отбасының инклюзивті білім берудегі педагогикалық ынтымақтастығының әдістемелік жүйесін әзірлеу және эксперименттік тексеру.

6. Инклюзивті білім беруді дамытуда мектеп педагогтары мен отбасы арасындағы өзара іс-қимылдың педагогикалық әлеуеті айтарлықтай жоғары және оны тиімді пайдалану мақсатты және жүйелі іс-қимылдарды талап етеді;

7. Инклюзивтік оқытудағы мектеп пен отбасының ынтымақтастығы мектеп мұғалімдері мен сынып жетекшілерінің отбасымен серіктестік қарым-қатынас бағытындағы кәсіби-педагогикалық құзыреттілігін, сондай-ақ ата-аналардың инклюзивті білім беру жүйесіндегі сауаттылығын, қолдауын, қызығушылығын және белсенді қатысуын талап етеді.

Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу мен ендіру: Диссертация М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, «Заманауи педагогика және психология» кафедрасында талқыланды.

Диссертациялық жұмыстың мазмұны 12 ғылыми еңбекте жарық көрді. Оның ішінде: 1-еуі «Scopus» базасына енгізілген басылымда, 3-еуі ҚР ҒЖБ Білім және ғылым саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті бекіткен басылымдарда, 1-еуі РФ жоғары аттестаттау комиссиясы бекіткен басылымда, 5-еуі халықаралық ғылыми-практикалық конференциялар материалдарында (оның 2-еуі шетелдік), 2-еуі Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарында жарияланды.